

dokument ni nujen za razumevanje filma

ROJSTVO DISLOCIRANE ENOTE

refleksija na ustvarjalni proces filma Dislocirana enota: Kosovel

Margareta Kržič

2026

Všeč so mi sistemi. Vendar ne vsi sistemi. Všeč so mi sistemi, ki se prilegajo mojemu duhu. Drugih nočem in ne rabim. Všeč so mi sistemi, ki zahtevajo strogo disciplino. Disciplina edina vodi do napredka in to je edino, za kar živim.

Sistem omenjam, ker je film Dislocirana enota: Kosovel nastal po sistemu – oziroma različnih, mnogoterih sistemih. Vendar so vsi moji. Nekateri pa tudi Mašini. Nekateri tudi od drugih ljudi, ali sistemi sistemov, ki so bili prisotni ob samem procesu ustvarjanja Dislocirane enote.

Ko pravim: »To ni film. In to ni umetnost. To ... je samo čas.«, govorim o več stvareh. Seveda se zavedam, da je moj film film. Seveda je umetnost. Povedano je povedano zato, ker je pri Dislocirani enoti fokus - prestavljen. Kam je prestavljen? Na živo, izmuzljivo življenje.

V nobenem trenutku pri stvaritvi Enote fokus ni na tem, da bi imeli kakršenkoli namen, ustvariti film (v materialnem pomenu, recimo, gremo narediti kratki igrani film) ali umetnost (v namenskem pomenu, recimo, želimo si biti umetniki in biti nekaj posebnega). Seveda se je skozi sam proces snemanja materiala v glavi že oblikovalo vedenje, da bo nastal film ter umetnost.

Kaj pa, ko rečem: »To... je samo čas.«? Ponovno – nanašam se na živo sedanjost. Tukaj predvsem izpostavljam eno vrednost, ki jo ima Enota: vse, kar je bilo posneto, je sledilo sedanjemu dogajanju. Večina materiala je dokumentarnega – seveda z mojo lastno stilizacijo. Za tisti material, ki je voden – zrežiran, je ideja o njegovem nastanku vzniknila ob prebiranju poezije Srečka Kosovela ter ob razpravi o umetnosti in življenju, ki nas je obdajalo. Labirint, del, v katerem sem Mašo oblekla v rdečo obleko (raketo?), je referenca na prizor The Maze iz filma Orlando. Prizor je, leta nazaj, ko sem ga prvič gledala, tako kot cel film, pustil močan vtis name. Predstavlja transformacijo. Poleg tega je ta film pomemben iz perspektive osvobajanja tega, kar smo. Kostumografski fundus se mi je zdel kot labirint in smo izkoristili prostor, prizor smo rekonstruirali in ga prilagodili našemu življenju, filmu. Pri Enoti je labirint predvsem transformacija iz moškega dela fundusa (sveta) v ženski del fundusa (svet) in na koncu za piko na i osvoboditev od »ženskih okov«, ko je krinolina slečena in odvržena, ne potrebujemo je več. Seveda je to moj pogled na prizor. Zanimivo je bilo biti vzhičen ob pogledu na obleko, ki je nastala dolgo nazaj, na telesu sodobnega človeka. Tukaj je treba opozoriti na Mašino žrtev, kjer sem jo lovila po fundusu, ona pa je bežala stran. Nekaj ur. Zahvaljujem se ji za to. Se je splačalo.

Če bi morala definirati moj film, bi ga definirala kot film trenutka. To metodo sem začela razvijati že na akademiji. Jaz, avtor, režiser, aranžer, živim in delujem v enem okolju neko določeno obdobje. S svojo metodo (prej metoda kot režija; »prilagojena novemu, na novo iznajdemo prostor, dejanje in ritem« Pavis), ki je vedno znova nova, neponovljiva, uporabljam trenutke, mnogotere sedanje trenutke, ki jih ujamem v kamero. Ti trenutki so lahko dokumentarni, lahko so vodeni, lahko so skoreografirani, konstruirani, popačeni, nedotaknjeni, vizualno predrugačeni, stilizirani.

Če govorim specifično o Dislocirani enoti, Maša ne predstavlja igralca, temveč subjekt. Vsi moji liki so subjekti in so tam, da dihajo in predstavljajo življenje.

Kolokativno ustvarjanje. Dislocirana enota je nastala po specifičnem produkcijskem postopku, če govorimo o odmiku od tradicionalnega, standardnega. Vsak, in ko rečem vsak, mislim dobesedno vsak korak je definiral naslednjega. Mi nismo ničesar načrtovali, stvar se je rodila, ker se je morala roditi, Dislocirana enota je, ker je morala biti. Vmes nismo vedeli, kaj se dogaja, samo prepustili smo se. In to je nekaj, kar je neprecenljivo. Še posebej za filmsko produkcijo. Začelo se je s čustvi, ki smo jih občutili ob pogledu na prostor fundusa, ki je dislociran, kletni, skrit, ki je gromozanski, zanimiv, pisan, skrivnosten. Prostor je postal del našega življenja in mi smo postali del njega. V prostoru poezija, čudovito zvenela.

Konstruktivizem. Proti koncu svoje ustvarjalne poti (življenja) je bil Kosovel konstruktivist. Rad se je igral, tako kot mi. Navdušilo nas je sestavljanje vsega nespojlivega (»razmestiti stvari brez privilegiranega vidika« Pavis). Nam pa je uspelo. Kaj je res? Kaj je dobesedno dogajanje in kaj ne? Kaj je notranji in kaj zunanji svet? Ali je vse preveč običajno ali preveč stilizirano? Uh, ne maram besede stilizacija. Itak je po tej logiki vse stilizacija. Efekt zaradi efekta. A smo res še na tem nivoju, kjer se sploh še pogovarjamo o takšnih stvareh? Meni se ne da. Lahko samo rečem to: Dislocirana enota: Kosovel je takšen, kakršen mora biti. Od prve do zadnje sekunde. In je vse dobro premišljeno, preden je sestavljeno na način, kakršen je. Rekli bi orkestrirano. Vidim sebe kot skladatelja. Skladatelja časa. In v Enoti je tisto, kar najbolj definira to, kar sem, kontrapunkt. Iz realizma, dokumentarnega materiala, materiala, ki ga namenoma peljem do bizarne, skrajne navadnosti, vsakdanjosti, grem v notranji svet, skrajno stilizacijo, avtorski komentar, norost. Na ta način ustvarjam balans in eno brez drugega ne more obstajati. Vse v Enoti je lahko povezano, če vidite povezavo. Lahko pa nič ni. To pa ni odvisno od mene, dragi gledalci. Jaz sem samo izvršitelj svoje dolžnosti do Enote,

sem metafora za stvaritelja konstruktivističnega dela v našem letu 2026 na tem planetu. Film je osebni in film ne more biti neosebni.

»Kdor zna videti, bo našel vse povedano.« Patrice Pavis

Dekonstrukcija filmske režije. Naučeni smo klasične režije, klasične dramske pripovedi, filmskega scenarističnega ustvarjanja. Vse te stvari so nujno potrebne za človeka, ki si želi ustvarjati filmsko umetniško delo. Ko pa smo s temi stvarmi spoznani, bi se lahko z njimi, kako bi lahko to rekli, poigrali. Zdi se mi, da je Enota tudi dekonstrukcija klasične filmske režije. Pa ne namenoma, da bi si želeli biti drugačni. Smo, kar smo, to, da smo drugačni, pa je samo posledica tega, kar smo. Drugače ne more biti.

Sem samo zdaj. To pomeni, da sem sodoben. Če sem zdaj, in ne tam, prej. Če nisem tam, kjer hočem biti, naprej. Če sem zares samo zdaj, kar sem, sem sodoben. S tem svoboden, večen.

Jaz sem raztresen človek in ne vem, kam grem. Zato tudi moj film tega ne ve.

25.3.2026 – danes montiram 12 ur, tako kot že nekaj tednov. Od jutra do večera. Materiala je toliko, da moramo biti zelo učinkoviti. Adrenalin. Nastaja zanimiva dinamična aktivistična gmota, oblikuje se forma. Čaka me jutrišnji sestanek z oblikovalcem zvoka, saj je zvok pri Enoti polovica filma. Vsi, ki sodelujejo pri filmu, delajo zastoj, saj je film narejen »ne po konvencionalnem filmskem produkcijskem postopku«. Če mene vprašate, bi tudi za takšne projekte morala biti kakšna subvencija. Ker stvari, ki so neulovljive, uloviš, jih pač moraš spraviti v formo, do katere morajo priti, je to tvoja odgovornost. Moje mnenje je, da bo film vseboval kar nekaj prav posebnih elementov (vsebinskih, vizualnih, estetsko-pripovednih), prav iz tega razloga – ker snemanje življenja ni bilo vnaprej načrtano. Da, potem, ko smo nekaj tednov snemali, smo že vedeli, da bo to film (ne vem, če smo si to takrat že priznali, saj poznam kompleksnost filmske produkcije in kakšen finančni kaos bi to zame naredilo, samohranilnega študenta z malim otrokom brez prihodkov), vendar smo se pustili voditi vsebinsko in smo (iskreno) uživali v neobremenjevanju z organizacijo samo, ki je zame muka. Naslednji projekt v vsakem primeru delam z vnaprej omogočenim preživetjem. Poleg tega si želim imeti snemalca in montažerja, ki bosta, tako kot jaz, živela za projekt, se popolnoma podredila nastajajočemu umetniškemu delu in se poglobljala, poglobljala, poglobljala. V vsakem primeru smo imeli nekaj zelo dobrih sodelavcev, ki so veliko prispevali k Enoti.

Dislocirana enota je prvi moj film, ki kriči aktivizem in zavrača pasivnost sodobnega človeka. Pri Enoti se lepo vidi moj prehod iz »samo estetike« v estetiko kombinirano s funkcijo – borbo za človeka, pravice, naravo.

Kosovel je naredil to transformacijo v meni in od zdaj se več kot dobro zavedam odgovornosti in privilegija, ki ga imam, da spregovorim o stvareh, za katere mnogi ne bi vedeli, da se dogajajo, in da na ta način ozaveštim in aktiviram drugega človeka. Mojo začetno filmsko pot uokvirja smrtni strah za moj specifičen filmski jezik in poetiko, zdaj pa vem, da ni ogrožena. Lahko ga uporabljam za vse tematike, še več, večji učinek dobi, če govori o nečem, kar se zavzema za pravičnost in resnico. Kosovel je jasen primer takšne kombinacije, mu sledim.

Dislocirana enota: Kosovel. Ne visoki artizem, jaz mu pravim punk film. Punk punk punk. Nič denarja, nič pretvarjanja, nič visokega, samo mladostni »lajf«. Saj smo mladi in brez denarja. Še dobro.

Kot za vse stvari v mojem življenju, tudi pri Enoti grem v ekstrem, in me med ustvarjanjem obseda, ponoči se zbujam z novimi idejami in povezavami. Že več kot leto vem, da bo ob filmu nastal tudi manifest, a se ga ne spravim pisati, preveč me je strah napak. Nato se zbudim ponoči, obsedeno grem v kopalnico in na tleh napišem na ¼ lista filmski manifest od prve do zadnje točke. Perfekten je. Pogledam na uro. Ura je 4:00.

Številka 13 ima v filmu poseben pomen. Pojavi se, kot boste videli, več kot enkrat in povezuje dva različna svetova. V nekem simbolnem smislu. Grem na opis procesa izbire Kosovelovih misli in se nato vrnem na trinajstko. Kot že povedano, sva z Mašo v fundusu od najinega prvega dne delali, snemali (ona predvsem obstajala in pogosto dobro prenašala moje mukotrpno in neprestano snemanje) ter brali Kosovela na glas (predvsem moje branje, drugi so poslušali in uživali, po nekaj mesecih intenzivnega branja je nekaterim predsedlo in so mi prepovedali branje na glas med službo, tako da smo čakali, da so nekateri šli domov in smo lahko v miru nadaljevali nastopanje v underground-u). Med branjem sva si označevali strani Mašine knjige Integrali. Skupaj sva razpravljali, kaj je tisto, kar najbolj zadane, najbolj prepriča. Proti koncu sva se spoprijateljili z enim gospodom, ki je voditelj na TV-ju ter sva mu predlagali, da bi, zaradi njegovega lepega glasu, bil on glas Kosovela. Je sprejel, kar je naju z Mašo zelo razveselilo. Ko sva vedeli, da je treba izbrati, sva nabrali okrog 5 strani misli. To smo spomladi posneli v studiu, mene je pa čakalo še veliko dela do končne izbire. Preposlušala sem večkrat vse skupaj, sem si označevala misli. Vmes sem montirala sliko in se ne ozirala na misli (vsaj ne na direkten način, da bi izbrala misli in na to montirala, ampak bolj indirektno). Po nekaj tednih sem si zapisala 7 misli, za katere sem si že predstavljala, da bodo končne. No, niso končne. Material ni tako želel. Vse misli so bile zmontirane, na kar sem proti koncu aprila pisala odjavne napise in šla naštevati misli. Ugotovim, da jih je 13. Naključje. Hah.

Zakaj misli in ne pesmi? Dobro, ena pesem je v filmu, Rdeča raketa. Po naključju sem kontaktirala slovenskega glasbenika Marka in sem ga prosila, če bi posnel pesem za objavne napise. Po posneti pesmi sem ugotovila, da posneto ni za na konec, ampak za del pred labirintom. Tako da niso samo misli, ampak večinoma misli. Zakaj? Pesem je dokončana umetniška celota, ki ji nič ne manjka. Ji dodaš film, je preveč. Filma ne rabiš in ga daš stran. Ostane pesem. Vzameš misel iz pesmi in jo daš v film. Nekaj ji manjka. Jo dopolniš s filmom.

Železniška postaja. Hvala vam, da jo prav zdaj prenavljate in ne pet let nazaj/naprej. Odlična priložnost za zajeti vse, kar me fascinira: gradnja, stroji, ljudje zmedeni, zmeda, vročina, ogromna globina-perspektiva, transformacija, prenova. Človeka, prostora. Prijatelj, ki odhaja. Človek, ki odhaja. Človek, ki odhaja od priložnosti, da se aktivira in naredi spremembo. Vrata se zaprejo, odide.

Nič je enako neskončno. Neskončno je enako nič. Tukaj je treba dati posebno opombo, kako je do tega zaključnega prizora prišlo. Sva si prebirali poezijo. Kot ponavadi. Navaden dan. Je že bil čas, da sva izbrali misli, ki bodo prežemale film. Seveda je izbrana misel $0 = \infty$ ter $\infty = 0$. Živim za ritem. Ko ta dva verza napišem na papir, mi je preveč dobro, da bi to glas Kosovela samo izgovoril. Čutim ritem, ki gre s strašansko energijo gor do vrhunca in se nato, malo počasneje, vrne nazaj. Prikaže se mi prizor. Znorim. Všeč mi je. Ga narišem v 3 sličicah. Predstavljam si, Maša drži 0 in se ji približamo. Maša drži = in se ji še bolj. Ob njej, na njej, je ∞ . In ko smo udarili vanjo, smo se zabili vanjo, gremo nazaj. In potem je črnina. In vsi vemo, kaj to pomeni. Maša predlaga, da je znak neskončno pretvorjen v očala. Najprej si želiva, da so modra. Po nekaj tednih sva primorani sami ustvariti očala iz vročega lepila. So perfektna. Neponovljiva. Všeč mi je pesimizem za tem delom. V matematiki je morda eno enako drugo, ampak tukaj ni. Ker ko ti rečeš, da je nič enako neskončno/vse, se vsaj meni zdi, si pozitiven. »On je naredil iz nič nekaj zlata vrednega«. Ko pa rečeš, da je vse/neskončno enako nič, je vse vseeno. Vsaj jaz to tako doživljam. In tukaj matematična enakost postane človeška drugačnost. In všeč mi je, da ni obratno. Že od prve ideje za prizor vem, da bo to zadnji trenutek filma. Se kar namučim s snemanjem vertigo efekta s telefonom, ampak uspe. Lucky.

Partitura. Ob Dislocirani enoti je mojih zapiskov dobesedno neskončno. Od samega začetka. Montažni proces je obdan z enormnimi količinami zapisanih misli in raziskovanja na papirjih. Proti končni fazi sestavljanja kompozicije ustvarim partituro, saj je preveč vsega, da bi se vse

obvladalo iz glave. Mi pomaga, da izboljšam ritem. Ritem je vse. In kontrapunkt. Vsaj zame.

Kot je že poudarjeno, vse ima svoj pomen. V objavnih napisih je napisano na primer nastopajo: Jakob Mencin kot on, Maša Macedoni kot ona. Pri Jakobu je lahko to Kosovel, on kot on Jakob, on kot oseba moškega spola, on kot subjekt, on kot Človek, in so še možnosti. Pri Maši je ona lahko ona kot Maša, kot oseba ženskega spola, kot subjekt, Človek, in so še možnosti, a ne more biti Kosovel. Izak kot družba. Adriana kot prijatelj. Tukaj referiram na uvod, kjer je rečeno: »Želim si, da bi imel družbo. Nekoga, ki bi me spravil v smeh. Nekoga, ki bi razumel. Želim si, da bi imel prijatelje. Oni bi me kdaj pa kdaj spomnili, da ni vse tako hudo«. In kot vidite, družba in prijatelji so. Malo smo se poigrali s tem.

Dislocirana enota: Kosovel poleg filma vsebuje še neločljive elemente: določene fotografije, ki so nastale kot del Enote, mali filmski manifest, refleksija o nastanku in premislek, ki je pred vami ter najavni in objavni napisi (kjer so tudi zbrane vse Kosovelove misli). Cela avra in energija, ki je združila nekaj nežnih duš in pritegnila pozornost mnogih, to je Enota.

Zrcalo kot element, ki črpa iz Kosovela, a ga ne omenimo direktno z besedo. Zrcalo se pojavi na začetku, kjer sledimo našemu subjektu in ga vidimo iz različnih perspektiv nam uhajati. Tudi iz zrcala. Zrcalo se pojavi večkrat v filmu, a tukaj ne bomo naštevali, kdaj. Recimo, da ima svojo vlogo. Tako obsesivno kot pišem mini manifest, med božičnimi počitnicami v kostumografski kleti ob tem, da jo čuvam, čeprav nikogar ni, prvič spoznam, kaj pomeni prava tišina. Pri delu se nam je med letom zdelo, da je naša klet osamljena, distancirana, ampak je odsotnost cele hiše zares omogočila ustvariti tišino. Je resnično pretresljivo. Slišati tišino. Takrat napišem prvi in drugi uvod v film. V enem dihu. Na eno A4 stran. Obsedeno. Na dan božičnega večera spet samevam po kleti. Me obdaja nadpovprečna melanholija. Grem na svoje najljubše stopnišče, tišina. Prižgem kamero in se začnem spuščati. Iz mene se začne slišati pesem, ki jo prvič slišim. To pesem eno leto kasneje razvijem v osnovno glasbeno temo za Dislocirano enoto: Kosovel. I don't really care, our life come to end. Blowing wind in the sky. In the sky – of your eyes. Nepravilna angleščina. Tako je. Neka vseenost za vseeno se prebudi tam v kleti. In vse nižje grem, to bolj me objema, preplavlja, moja ljuba, ljubljena, tišina. In tišina začne peti. Ob tem je treba omeniti, da film prežema glasba mojega očeta, ki je močno metaforična in poglobljeno harmonična. Komunikacija, komad, ki spremlja Mašo v prizoru ritem-konstruk, me spremlja že iz otroštva in je del mene, vsebinsko pa govori

o nečem, kar vsak lahko dojamemo po svoje, če sploh. Jaz ne vem, če sploh dojemam, o čem je. Ampak vsaj čutim.

Če pa govorimo o samem snemanju, glas posnamem doma na telefon, pretvarjam se, da sem profesionalni televizijski poročevalec, z glasbo pa se kar namučiva z očetom (on bolj z mano), saj iz distance snemava in razvijava končni zvok. Za »Jaz sem nekdo, ki nisem«, sem spet v obsedenem stanju, v sobi z mislijo na film ponavljam celo pesem stokrat in jo nato posnamem, brez besedila, besedilo napišem naknadno, z namenom prevoda za podnapise. Pesem je zrcalo družbi in o tem ni treba izgubljati dodatnih besed.

Barva se mi zdi sveta stvar in ugotovim, da imam srečo, da se znajdem v prostoru, z vsemi barvami postavljenimi v rumen velikanski prostor s hladno lučjo, ki barve samo še oživi. Tega ne moreš ne snemati. Pa Maša in njene modre oči. Ljubim modre oči. Tega ne moreš ne snemati. Večkrat ji povem, ta film boš gledala, ko boš stara 90 let. In se boš smejala.

Miniaturne dramske situacije: plesen, lonec. Plesen se je v fundusu pojavila v pravem trenutku. Smo se namatrali, da smo iz fundusa odnesli ven vsa plesniva oblačila iz fundusa. Nihče ni zbolel. Jaz enkrat skoraj umrem v fundusu, ampak to je druga zgodba. Lonec je nepričakovan rekvizit, subjekt. Nas fascinira. Poleg tega, da smo distancirani od zunanjega sveta, se še bolj distanciramo, saj v fundusu zares ne pokažemo nikogar, vsaj ne direktno, razen Maše. Ona je v svetu množice ljudi, a je sama. Naslov Dislocirana enota: Kosovel se spomniva skupaj ob prebiranju enega teksta v najinem kotičku. Nekje se omeni Dislocirana enota, žal si ne shranim, kje, in veva, da je to naša enota. Dodam Kosovel, ker je on vedno z nami. Tukaj raje ne začnem o tem, kako sva midve po naključju v fundusu od začetnega dne pa do zadnjega (posloviti se je bilo težko, za vse) ter kako postaneva neločljiva dvojica in delava norije in packarije. V glavnem, ne preveč pridni. Ne preveč. Ampak je vsaj zabavno.

Ritem-konstrukt je moj lastni socialni eksperiment, ki ga obdaja vprašanje: »Kaj lahko storim s človekom, ki ga zaprem v dvojni kletni prostor?«. Odgovor na to vprašanje boste dobili v filmu. Mogoče pa ga sploh ni. Odgovora (človeka?).

Romantika. Ne vem, če znam ustvariti romantično situacijo, ampak jo poskusim. Hitro nas popelje nazaj v sivo resničnost. Potem pa ob sončnem zahodu pride on. In je vse v redu.

»Pripovedi imajo jasno strukturo: protagoniste in antagoniste, povezane vzroke in posledice, razviden smisel. Resničnost te strukture pogosto nima.« Sašo Dolenc

»Metod režije je toliko kot načinov pisanja, torej nobena teorija ne more zaobjeti vse te raznolikosti.« Pavis

Za konec te refleksije lahko rečem, da me navdušuje, koliko čustev smo prebudili z našo Dislocirano enoto: Kosovel. Film smo posvetili Srečku, a smo ga hkrati posvetili vsem ljudem. Hvala vsem, ki ste na kakršenkoli način bili del naše zgodbe.

Dokument je fluiden in se bo posodabljal. Lahko ga posodabljam samo jaz. Misli so lahko moje ali pa so refleksija drugih ljudi v zvezi z Dislocirano enoto – pozitivne ali negativne, vse bodo sprejete, iz moje strani. Zato spodbujam vsakogar, ki bi si želel karkoli dodati, dodajte. Pošljite mi na elektronski naslov in bo dodano.

MAGA